

Ton van Haaren

Fig. 1. Met collega Amy Storm benthosmonsters verwerken op het Noordzeekanaal in 2000. De zeef moet daar ergens nog op de bodem liggen. Fotograaf onbekend.

Fig. 2. Blij met een eerste zelf gevangen Zuid-Amerikaans brakwaterhorrentje *Heleobia charruana* in 2018 (toen nog alleen bekend als *Heleobia spec.*) in de Noorderijplas bij Amsterdam (zie Van Haaren *et al.*, 2021). Foto Geert Timmermans.

Als ik antwoord geef op de vraag van Amy de Beauvesère-Storm in de vorige aflevering van ‘Even voorstellen’ of mollusken een grote passie voor mij zijn zal een groot aantal lezers nu misschien afhaken. Het antwoord is helaas: “Nee”.

Mijn probleem is dat ik alle groepen macrofauna erg leuk vind en dan met name de combinatie van determineren, faunistiek en ecologie. Om (te proberen) macrofauna te begrijpen begin je uiteraard bij de basis: leer je soorten. En dat is wat mij nog steeds bezighoudt. Om de circa 5000 soorten te leren kennen die we in de Nederlandse zoete en zoute wateren hebben, is heel wat tijd nodig. En na 30 jaar heb ik ze echt nog niet allemaal gezien. Ik heb sinds mijn eerste watermonster in 1990 misschien wel twee miljoen individuen gedetermineerd en bijna elke week kom ik nog iets verrassends tegen. Zo ben ik in mijn carrière veel nieuwe soorten voor Nederland, enkele voor Europa en zeker drie nieuwe soorten voor de wetenschap tegengekomen – die laatste zijn de echte krenten. Het leukst vind ik het om zelf te bemonsteren en later op het lab de verzamelde dieren te determineren. Zo vorm je in je hoofd een beeld van waar welke soort voorkomt. En soms moet ik dat bijstellen, met dank aan mijn collega’s, want ik betrap me er soms op dat ik bij sommige soorten al een bepaald verwachtingspatroon heb.

Mijn determinatie-carrière begon eigenlijk op het moment dat ik besloot om toch maar niet bij de politie te gaan solliciteren. Ik vond mijn Nederlands te slecht en dat was voldoende om te besluiten te proberen in de medische wereld terecht te komen. Dus ben ik in 1985 een HBO-studie aan de laboratoriumschool in Amsterdam gaan volgen, het toenmalige Ir. W. van den Broek

Instituut. In het eerste propedeusejaar kon ik kennis maken met de chemische, medische en biologische kant van de opleiding. Het werd al vrij snel duidelijk dat de chemische kant niets voor mij was, maar na een tijdje bleek dat ook de medische kant niet zo leuk was als ik had gedacht. En ja, wat blijft er dan over. Als vierdejaars student in de biologische, meer specifiek de zoölogische richting had ik al kennis gemaakt met de praktische kant van de biologie. Mijn toenmalige begeleider Jan Muilwijk was een groot kenner van loopkevers. Hij leerde mij met de microscoop werken en hoe die te gebruiken om loopkevers op naam te brengen. Om een of andere reden is dat blijven hangen en zodoende ging ik voor mijn stage leren determineren bij de Provincie Utrecht, waar Ron Beenen mij wegwijs maakte in de macrofaunawereld van het zoete water. En wat een leuke wereld was dat zeg! Ik verliet de loopkevers en na mijn studie kon ik aan de bak bij Hydrobiologisch adviesburo Klink (1990-1991) en de Provincie Utrecht (1991-1992) om zes maanden macrofauna te determineren. Vlak daarna ging ik werken bij het Zuiveringschap Hollandse Eilanden en Waarden (ZHEW: 1992-1998) en daarna bij het ecologisch adviesbureau AquaSense (1998-heden) (fig. 1). Wat in die tijd mijn eerste weekdier was is niet meer te achterhalen. Ik vermoed dat het de Gewone poelslak is geweest, die ik lange tijd zelfs fout determineerde. Tegenwoordig zou je denken: “Hoe kun je die nu verkeerd determineren?” maar geloof me, met juvenielen kon dat. Er was toen nog geen internet en ik kende alleen het boekje van Janssen & De Vogel uit 1965. Wat ik in de tijd bij Alexander Klink met collega Johan Mulder heb geleerd is het determineren van borstelwormen en erwten-

Fig. 3. Mijn favoriete schelp ZMA.MOLL.351088 ofwel het eerste Europese exemplaar van de Samengedrukte erwtenmossel *Euglesa compressa* van de Mühlenfliess bij Ziltendorf (Duitsland) van 3 april 1940, gedetermineerd door Hans Kuiper als *Pisidium cinereum mutatio plicata*. Foto Jeroen Goud.

mossels, mijn twee favoriete groepen. Het is zó fijn om met elkaar te kunnen discussiëren over kenmerken en waarom je vindt dat het die soort is en niet die andere. Dat heb ik later wel gemist bij het ZHEW, waar ik alles alleen moest doen, veldwerk, uitzoeken en determineren – en dat allemaal zonder internet. Daardoor ben ik wel meer een autodidact geworden. “Ik weet niet wat het is, dus ik zoek het wel uit”. Dat blijkt ook een beetje uit mijn publicaties. Mijn eerste publicatie ging over de larven van dazen (Zeegers & Van Haaren, 2000). Enkele jaren later volgden wat publicaties over borstelwormen en bloedzuigers, maar pas in 2005 schreef ik samen met Amy mijn eerste verhaal over een weekdier: over de Amerikaanse dwergposthoornslak (nu de Hoekige schijfhoren) *Menetus dilatatus* (Van Haaren & Storm, 2005). In totaal kom ik uit op ruim 50 publicaties op het gebied van zowat alle groepen, met name uit de zoetwaterfauna (fig. 2). Terugkijkend blij ik meer geschreven te hebben over weekdieren (11 artikelen) dan over borstelwormen (‘slechts’ negen), wat mij zelf verraste.

Een ook voor mijzelf spannend verhaal betreft mijn onderzoek naar de Samengedrukte erwtenmossel *Euglesa compressa*. Dat begon in de jaren negentig bij Alexander Klink en samen met mijn toenmalige collega Johan Mulder. Door Rijkswaterstaat was opdracht gegeven om macrofauna te determineren uit het Haringvliet en het Hollands Diep. In veel van die monsters zat de Doffe erwtenmossel-met-een-plica: *Pisidium casertanum* forma *plicatum*. Johan en ik waren ervan overtuigd dat het echt een apart taxon was, maar we deden daar verder niets mee. In 1992 gingen we ieder onze eigen weg, ik naar het ZHEW en in 1998 naar AquaSense. Ook hier kwam ik dit taxon vaak tegen en dan met name in de grote boezemwateren. Het probleem zat me dwars en ik stuurde in 2008 wat materiaal op naar erwtenmossel-superspecialist Hans Kuiper. Tot mijn stomme verbazing vond hij het een Driehoekige erwtenmossel *Pisidium supinum*! Ik kon het niet geloven, maar ik was maar een amateur en je moest van goeden huize komen om met Hans van mening te verschillen. Ik ging datzelfde jaar nog naar het Zoologisch Museum Amsterdam waar een groot deel van de collectie Kuiper was opgeslagen (fig. 3). Daar vergeleek ik mijn materiaal met door Hans gedetermineerde exemplaren van *Pisidium casertanum* forma *plicatum* en ik zag werkelijk geen verschil. Zou Hans zich misschien vergist hebben in mijn exemplaren of misschien was hij *Pisidium casertanum* forma *plicatum* gewoon vergeten? Ik vroeg het hem maar gewoon en hij nodigde mij en Johan uit voor een gesprek bij hem thuis in Baarn. Om een of andere reden is dat

er helaas nooit van gekomen en voor ik het door had overleed hij in 2011 op de respectabele leeftijd van 97 jaar. Daarna bleef het probleem weer een tijd liggen tot Mouthon & Forcellini in 2017 een artikel publiceerden over een nieuwe soort erwtenmossel voor Frankrijk: *Euglesa compressa*. Daarin maakten ze ook een vergelijking met *Pisidium casertanum* forma *plicatum* zoals door mij beschreven (Van Haaren, 2015). Een jaar later kwam er een eind aan de zoektocht die in totaal dus ruim 20 jaar duurde (Mouthon *et al.*, 2018).

Sinds 2010 werk ik bij AquaSense ook aan de mariene ongewervelden van de Delta en de Noordzee en dan met name aan wormen en de kreeftachtigen. In vergelijking met mijn collega's weet ik vrij weinig over mariene weekdieren en allerlei voor mij obscure groepen als zakpijpen, manteldieren, mosdiertjes, poliepen en anemonen. Ik geef het stokje nu dan ook door aan collega Marco Faasse, die veel breder inzetbaar is op de mariene fauna. Ik hoop de komende jaren nog veel van hem te leren.

Geraadpleegde bronnen

- VAN HAAREN, T. & A. STORM, 2005. Twee nieuwe waarnemingen van de Amerikaanse dwergposthoornslak *Menetus (Micromenetus) dilatatus avus* (Pilsbry, 1905) in Nederland. – Macrofaunanieuwsbrief 60: 3-5.
- VAN HAAREN, T., 2015. *Pisidium casertanum* forma *plicatum*, een afwijkende erwtenmossel. – Zoekbeeld 5(2): 15-17.
- VAN HAAREN, T., T.M. WORSFOLD, B. STELBRINK, G.A. COLLADO, I.C.B. GONÇALVES, W.S. SERRA, F. SCARABINO, A. GITTENBERGER & E. GITTENBERGER, 2021. *Heleobia charruana* (Gastropoda, Truncatelloidea, Cochliopidae), a South American brackish water snail in northwest European estuaries. – Basteria 85(1): 82-91.
- MOUTHON, J. & M. FORCELLINI, 2017. Genetic evidence of the presence in France of the North American species *Euglesa compressa* Prima, 1852 (Bivalvia, Sphaeriidae). – BioInvasion Records 6(3): 225-231.
- MOUTHON, J., M. FORCELLINI & T. VAN HAAREN, 2018. *Euglesa compressa* (Bivalvia, Sphaeriidae), native of North America, a “hidden” species introduced in western Europe before 1940. – Basteria 82(1-3): 50-54.
- ZEEGERS, T. & T. VAN HAAREN, 2000. Dazen en dazenlarven. – Wetenschappelijke Mededeling 225. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Adres van de auteur
tonvanhaaren@eurofins.com